

XLIX
3-4
2002.
БЕОГРАД

КЊИЖЕВНОСТ
И ЈЕЗИК

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

ЧАСОПИС ДРУШТВА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ СРБИЈЕ
И ДРУШТВА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ ЦРНЕ ГОРЕ

Друштво за српски језик и књижевност основали су 1910. године Александар Белић, Павле Појовић и Јован Скерлић. Његовим радом, који је прекидан само за време ратова (1914–1919. и 1941–1946) руководили су председници Јован Скерлић, Павле Појовић, Александар Белић, Михаило Стевановић, Драгољуб Павловић, Димитрије Вученов, Ђорђе Бајић, Слободан Марковић, Живојин Станојчић, Јован Деретић, Радоје Симић, Васо Милинчевић, Петар Пешућ, Љубомир Појовић, Јован Деретић, Душан Иванић и Милорад Дешић. Часопис Друштва „Књижевност и језик у школи” покренућ је 1953, а први број изашао је 1954. године. Од 1956. године носи данашњи назив.

Уређивачки одбор

мр ВЕЉКО БРБОРИЋ (Београд), секретар редакције
др РАЈКА ГЛУШИЦА (Никшић),
др МИШО ДОШЛИЋ (Приштина),
др ТОМИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ (Београд),
др ДРАГАНА МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ (Београд),
мр ЗОНА МРКАЉ (Београд),
др ПЕТАР ПИЈАНОВИЋ (Београд),
др МИЛАН СТАКИЋ (Београд),
др ЉИЉАНА СУБОТИЋ (Нови Сад).

Главни и одговорни уредник
др ЉУБОМИР ПОПОВИЋ

Коректор
МИЛАН КРСМАНОВИЋ

Ликовно решење корица
ЉУБИНКА САВЧИЋ

Часопис излази четири пута годишње
Цена ове свеске је 120 динара

Годишња претплата за појединце 250 динара, за школе и институције 600 динара, а за иностранство 40 USD

Претплату слати на текући рачун Друштва за српски језик и књижевност
Србије
205-23421-53

Рукописе откуцане с проредом (до 30 редова на страници) слати Уредништву:
Филолошки факултет, Друштво за српски језик и књижевност Србије
Студентски трг 3, поштански фах: 359, 11001 Београд

Рукописи се не враћају.

Тираж 1000.

Штампа: Чигоја штампа, Београд, Студентски трг 13, тел. 186-725, факс 625-954

YU ISSN 0454-0689

UDK 886.1/6+808.1/2:37

СРЕТО ТАНАСИЋ (Београд)

ДОПРИНОС ИЗГРАЂИВАЊУ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

(Драго Ђупић, Егон Фекете и Богдан Терзић, *Слово о језику. Језички њоучник. Књига друѓа*, Београд, Партенон, 2002, 258 стр.)

„Људи говоре” – наслов је једног српског романа. Данас људи говоре и пишу много, и много гријеше. Јавна ријеч није данас нешто што припада уском, добро образованом, слоју људи. С друге стране, данас читамо новине и слушамо радио и посебно гледамо телевизију много више него што читамо романе. Сви они који имају нешто да саопште усмено или писмено често немају времена или навике да у граматикама, правопису и другим приручницима истражују како треба уобличити неки текст. Чак и кад би хтјели, често се не би лако могли снаћи у таквим стручним текстовима о питањима која се сусрећу у вези са употребом савременог стандардног језика. Зато су широкој културној јавности неопходни језички савјетници писани популарно о оним питањима стандардног језика која се намећу као актуелна у датом времену.

Ова друга књига београдских лингвиста Д. Ђупића, Е. Фекетеа и Б. Терзића под насловом *Слово о језику. Језички њоучник*, какав носи и прва њихова књига, настала је управо као израз потребе да се широкој културној јавности помогне да разумије многе проблеме који се јављају у вези са употребом стандардног српског језика. Од изласка њихове прве књиге (1996) језичка пракса је наметнула мноштво тема о којима је било потребно проговорити на стручан, али и популаран, разумљив начин. Између појаве ових двију књига појавило се код нас више књига сличне природе.¹ Том

¹ Да се овдје подсетимо на неке сличне књиге: Иван Клајн, *Исиџи ња реци*, Београд-Нови Сад, 1998; Владимир Недељковић, *Језички њренушак*, Бео-

чињеницом можемо бити задовољни будући да се наша културна јавност могла обавијестити о многим питањима која намеће језичка пракса, обавијестити поучити.

И ова друга књига представља избор чланака који су аутори, увијек с поводом, објављивали у дневним листовима. То говори да су ти чланци актуелни: писани су или на основу запажених случајева погрешне употребе одређених језичких конструкција или појединих ријечи или као одговор на питања читалаца. Књига поред *Предговора* (5), који је написала Милка Ивић, *Уводног слова* (7) и пригодног текста под насловом *Роду о језику* (9) има следећа поглавља: *Језик и његова имена* (11–32), *Значења речи* (33–80), *Односи међу речима* (81–96), *Облици речи* (97–124), *Наш језик и сиране речи* (125–139), *Језичка култура и језичка норма* (141–170), *Имена сирана и наша* (171–208), *Правописне недоумице* (209–235), те *Индекс* (237–254). Аутори су груписали чланке у поједина поглавља према њиховој тематској припадности. Чланци су писани, како и сами аутори истичу, имајући у виду ширу културну јавност – дакле, популарно, без великог оптерећивања научном апаратуром. То, уосталом, и јесте особина књига овакве намјене. Истина, нису усамљени случајеви упућивања читалаца и на стручну литературу и рјечнике српскога језика.

У првome поглављу аутори говоре о актуелној ситуацији у вези са функционисањем српског стандардног језика након распада друге Југославије. Дobar дио наше културне јавности збуњен је чињеницом да се на простору четири истојезичне републике тако рећи преко ноћи јављају нови књижевни језици. Зато је сасвим умјесно што се у књизи проговорило о томе. Драго Ђупић у чланку „Српски језик данас” укратко је приказао пут до српско-хрватског стандарднојезичког јединства и пут до раскида тога јединства. Српски језик, истиче Ђупић, није ништа изгубио промовисањем посебног хрватског стандардног језика; тиме су чак повећане могућности уређивања српског стандардног језика. То више не зависи од других. Нешто се већ и чини на томе плану – послје тридесет година појављују се српски правописи, рецимо. Егон Фекете у чланку под насловом „Шта је хрватски језик” упознаје читаоце са хрватским књижевним језиком. Не поричући постојање језика хрватске књижевности, Фекете истиче да је разлика међу српским и хрватским језичким стандардом тако мала још увијек да је тешко говорити о два засебна језика. Наравно, он не пориче могућност да се та разлика у будућности повећа. Из ова два чланка читаоци се могу упознати са суштином ствари: хрватски и српски стандардни језик данас лингвистички нису два језика, социолингвистички јесу. У по-

град, 1997; Милорад Телебак, *Говоримо српски*, Бања Лука, 1998²; Исти: *Музика ријечи*, Бања Лука, 1999; Исти, *Правоговор*, Бања Лука, 2001; Милан Шипка, *Зашио се каже*, Београд-Нови Сад, 1998; Исти, *Приче о речима*, Београд-Нови Сад, 1998; Исти, *Занимљива грамајшика*, Београд-Нови Сад, 1999; Егон Фекете, *Језичке доумице*, Београд, 2002.

сљедње вријеме нашу јавност повремено допиру вијести о новом, црногорском језику, који наводно има 'своју кодификацију' у Граматици В. Никчевића. Д. Ђупић у чланку „Не постоји посебан црногорски језик” објашњава о чему се ради. О посебном црногорском језику, истиче Ђупић, говори група „дукљанских” интелектуалаца. Аргументација њиховог граматичара Никчевића је неозбиљна;² јединствен црногорски језик не постоји ни на дијалекатском нивоу. О феномену бошњачког језика данас у Босни и Херцеговини пише Д. Ђупић у чланку „О тзв. бошњачком језику”. Подсјетивши читаоце на то да је аустроугарска окупациона власт покушала да у Босни и Херцеговини промовише засебан – босански језик, Ђупић истиче да је распадом Југославије поново проглашен такав језик као језик Муслимана/Бошњака. Не доводећи у питање право некога да свој језик уређује и именује како хоће, он указује на (не случајно) размимоилажење назива језика *босански* и народа *Бошњаци*. У српском језику назив језика се изводи из назива имена, па је и тај новопроглашени језик на српском добио назив *бошњачки*.

У другом поглављу под насловом *Значење речи* аутори се у већем броју чланака осврћу на различите случајеве које изазивају или недоумице читалаца или на случајеве погрешне употребе ријечи. Ово поглавље је уоквирено чланцима „Учитель” и „Бакаријада – шта је то?”. У првој чланку Богдан Терзић прво указује на случајеве кад се руска ријеч *учиџел* погрешно преводи на српски језик као *учиџел*. Ријеч *учиџел* у руском значи просвјетне раднике на свим школским нивоима сем универзитетског. У другом дијелу чланка аутор говори о „домаћим мукама” са овом ријечју. Указује на наше раније и данашње покушаје да се ова лијепа ријеч са дугом традицијом замијени незграпним синтагмама: „наставник разредне наставе”, раније, односно „професор разредне наставе”, данас. У овој малој студији Б. Терзић доказује да ни са културолошког ни са језичког становишта нема оправдања за потискивање ријечи *учиџел* из савременог језика, а њеним избацавањем долази до појмовних конфликта кад се преводе одговарајуће ријечи са словенских и несловенских језика. У другоме поменутом чланку Егон Фекете критикује помодарство да се разне манифестације називају ријечима образованим по моделу ријечи *олимпијада*. На више примјера он је показао како је образовање таквих ријечи далеко од укусног, прихватљивог и препоручује да се избјегавају називи манифестација са таквом творбеном процедуром (бакаријада, сланинијада, папиријада и сл.).

Поглавље *Односи међу ријечима* има шест чланака, а започиње чланком Е. Фекетеа „Неслагање међу падежима”. На одабраним примјерима аутор објашњава зашто се на први поглед у двије истовјетне синтагме

² Опширна и озбиљна критика Никчевићеве „нормативистичке дјелатности” може се прочитати у приказу Милоша Ковачевића и Михајла Шћепановића.

употребљавају различити падежи у означавању мјеста: Радим у насељу *Ресник* – Радим у граду *Београду*. У првом случају, истиче аутор, ријеч је о елидираној реченици са једним изостављеним а подразумијеваним дијелом, који диктира и одговарајући падеж именице *Ресник*: Радим у насељу *које се зове Ресник*. У другом случају нема потребе за овим будући да се ради о нечем општепознатом. Отуда и другачији падежни облик назива мјеста. Чланак Д. Ђупића „Однос заменица свој, мој, наш, његов и сл.” свједочи о томе да су неке теме у ствари „вјечите теме” језичке културе. Анализом погодних примјера Ђупић показује да постоји потреба вођења рачуна о томе кад долази заменица *свој*, а када нека од ових других.

Поглавље *Облици речи* компоновано је од девет тематски обједињених чланака. Повод за њихово писање је, као и за већину других, погрешна употреба у језику средстава информисања. Својом актуелношћу истиче се чланак Е. Фекетеа „Ословљавање женских лица презименом”. Аутор је одабрао и прокоментарисао већи број примјера употребе презимена женски особа и у сваком конкретном случају указао на оне могућности које обезбјеђују коректну и смислену њихову употребу.

Поглавље *Наш језик и сјране речи* у овој књизи садржи свега пет чланака, за разлику од прве књиге истих аутора, која садржи знатно више прилога о овој теми. Оно почиње занимљивим краћим чланком Б. Терзића „Пушкин о страним речима”, у коме аутор, наводећи стихове из Јевгенија Оњегина, показује како је проблем страних ријечи био актуелан и у Пушкиново доба. Иако је код нас било и у другим савјетницима чланака у којима се начелније пише о (пожељном) односу према страним ријечима, читаоцима ће бити интересантан и користан чланак Е. Фекетеа „Отпор према туђицама”. Аутор овдје говори о проблему страних ријечи полазећи од исправног става да се у данашње вријеме ниједан језик, посебно мањи, не може изоловати од утицаја других језика. На лингвистима је да савјетују оне који учествују у језичкој комуникацији да се преузима само оно што је стварна потреба, што ће, вјероватно, и сама језичка пракса регулисати у срединама у којима је изграђена језичка култура. Поред тога, језички стручњаци савјетују како да се стране ријечи уклопе у наш језички систем. У овом чланку аутор указује и на појаву страних придјева (*макси*, *хепи*) и именица (*шоу*) који су због своје непромјенљивости неуклопиви у наш језички систем. Оне кваре наш језик, а обично промичу нашој стручној критици.

Поглавље *Имена сјрана и наша* посвећено је питањима укључивања страних имена у наш језик. У њему Б. Терзић у дванаест чланака коментарише многе случајеве из овог проблемског круга. Поменимо овдје чланак „О јерменским презименима у српском језику”. У њему Терзић на основу опсежног истраживања нуди рјешење за писање јерменских презимена у српском језику, што до данас нисмо имали.³

³ Нови Матичин *Правойис српскога језика* у поглављу о транскрипцији имена из страних језика не говори о именима из јерменског језика.

Поглавље *Језичка култура и језичка норма* садржи осам чланака. Поред уводног чланка Д. Ђупића „Језичка култура и књижевна норма”, у коме он укратко обавјештава читаоце у којим приликама треба поштовати стандарднојезичку норму, ту су и његова два чланка посвећена језику у средствима информисања. Овдје треба посебно истаћи чланак Е. Фекетеа „Лингвистички ентузијазам”. На примјеру једне књиге (Владимир Недељковић, *Језички тренуџак*) Фекете показује како и они који поучавају правилном и лијепом изражавању могу да погријеше у својим савјетима. Приказујући ову књигу, он је навео низ случајева када аутор књиге гријешу у процјени шта је правилно у језику.

Посљедње поглавље књиге посвећено је правописној проблематици. У шест чланака говори се о појединим актуелним питањима примјене правописне норме. Има ту чланака о стално присутним недоумицама у вези са интерпункцијом. Ту је занимљив такође опширнији чланак Е. Фекетеа о скраћеницама, старијим и новијим, будући да је за језик савремене администрације карактеристична честа употреба скраћеница. Аутор указује на проблеме које у језик уноси најезда скраћеница: семантичке, ортографске, естетске – и тражи одговоре на питања која се у томе свему јављају.

Друга књига *Слово о језику* представљаће корисно штиво за све оне који се служе језиком у јавној комуникацији. Оно што посебно треба похвалити јесте неспорна вјештина аутора да о језичким проблемима проговоре на начин разумљив широј културној јавности – сретним комбиновањем коментара одабраних примјера и језичких поука, шта је прихватљиво, а шта није у стандардном језику. Зато ће ова књига добро послужити свима којим је стало до правилнога и лијепог изражавања. Иако је писана популарно, ова књига ће добро доћи и лекторима и наставницима српског језика, па и наставницима страних језика. Лекторима ће користити зато што су питањима којима се она бави актуелна, често везана за новинарски стил савременог српског језика. И не само да нуди одговор на велики број овдје покренутих питања – лекторима, као језичким стручњацима, помоћи ће у рјешавању сличних других питања. Наставницима ова књига такође нуди репертоар актуелних питања у вези са изградњом језичке културе. Она ће им помоћи да о овоме не говоре на основу неактуелних, исконструисаних или стереотипних примјера.

Имајући све ово у виду, можемо пожељети да се ова књига нађе у рукама што већег броја читалаца. Ако се ова жеља и оствари, имаћемо више разлога за оптимизам кад говоримо о подизању нивоа језичке културе.

